

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF CRIMINAL AND LEGAL COMBATING ORGANIZED CRIME

Толкач А.М., старший викладач
кафедри кримінального права та правосуддя
юридичного факультету

*Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

У статті проаналізовано міжнародний досвід боротьби з організованою злочинністю в таких країнах, як Великобританія, Італія, Нідерланди, США, Хорватія та Польща. На міжнародному рівні визнано, що організована злочинність створює пряму загрозу національній безпеці будь-якої держави й нині є глобальною проблемою, вирішення якої потребує спільних зусиль усіх країн світу.

Експерти ООН виділяють такі види організованої злочинності: мафіозні клани, професіонали й організовані групи. Виокремлено два основні підходи у сфері протидії організованій злочинності – традиційний і нетрадиційний. Доведено, що більшість європейських країн дотримується традиційного підходу в боротьбі з організованою злочинністю за допомогою органів, що входять до системи кримінальної юстиції. Традиційний підхід пов'язаний із належним функціонуванням системи кримінальної юстиції, а нетрадиційний – охоплює запобіжну діяльність. Більшість країн використовують традиційний підхід. Особливістю боротьби з організованою злочинністю в Нідерландах є превентивний характер, тобто ця функція покладається на місцеві виконавчі органи влади. У Великобританії для запобігання організованій злочинності створено окремих інститут – Службу з боротьби з найбільш небезпечною організованою злочинністю. Хорватський спеціалізований орган із запобігання організованій злочинності існує лише на рівні прокуратури, яка в цьому випадку є лише наглядовою інстанцією. У Польщі поряд із поліцією існує й інше відомство із запобігання організованій злочинності й боротьби нею.

Найбільш успішною в боротьбі з організованою злочинністю є Італія за рахунок доволі «жорсткого» законодавства стосовно мафіозних організацій, а також у сфері протидії корупції. На нашу думку, успішний досвід зарубіжних країн можна застосовувати й в Україні в боротьбі з організованою злочинністю.

Ключові слова: організована злочинність, організовані злочинні угруповання, види організованої злочинності, традиційний підхід, нетрадиційний підхід.

The article analyzes the international experience in combating organized crime in countries such as the United Kingdom, Italy, the Netherlands, the United States, Croatia and Poland. At the international level, it is recognized that organized crime poses a direct threat to the national security of any state and it is a global problem now that requires the joint efforts of all countries.

UN experts identify the following types of organized crime: mafia clans, professionals and organized groups. There are two main approaches in the field of combating organized crime – traditional and non-traditional.

The traditional approach involves the proper functioning of the criminal justice system, while the non-traditional approach involves preventive activities.

It has been proven that most European countries follow the traditional approach to combating organized crime with the help of bodies within the criminal justice system. The peculiarity of the combating against organized crime in the Netherlands is preventive, this function is entrusted to local executive authorities. In the UK, a separate institution has been set up to prevent organized crime, the Service for Combating the Most Dangerous Organized Crime. The Croatian specialized body for the prevention of organized crime exists only at the level of the prosecutor's office, which in this case is only a supervisory body. In Poland, in addition to the police, there is another agency for the prevention and combating against organized crime.

The most successful in the combating against organized crime is Italy due to the rather "tough" legislation on mafia organizations, as well as in the field of anti-corruption. The author believes that the successful experience of foreign countries can be applied to Ukraine in the combating against organized crime.

Key words: organized crime, organized criminal groups, types of organized crime, traditional approach, non-traditional approach.

Постановка проблеми. Міжнародний рівень боротьби з організованою злочинністю показав, що це негативне правове явище наявне в будь-якій країні світу, що створює безпосередню загрозу національній і міжнародній безпеці, проникає в політичну структуру, лобіює власні інтереси в законодавчій владі. Усе це призводить до загрози державності, порушує нормальне функціонування державних інститутів, сприяє втраті в громадян довіри до демократичних процесів.

На жаль, потрібно визнати той факт, що міжнародна злочинність стала глобальною проблемою й охоплює дедалі більше країн. І правильною є позиція Л.А. Філяніної, яка зазначає, що однією з основних причин міжнародної злочинності є відсутність факторів, що об'єднують зусилля трьох гілок влади в державі, правоохоронних органів і різних структурних підрозділів у зарубіжних країнах, які покликані протидіяти міжнародній злочинності [1, с. 418].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організована злочинність у світі вже тривалий час є предметом наукових досліджень. Наукові розвідки, присвячені аналізу боротьби з організованою злочинністю в зарубіжних країнах, створені такими науковцями, як С.І. Афа-

насенко, О.Ю. Бусол, Л.С. Верченко, В.Л. Грохольський, Н.С. Міняйло, Б.В. Романюк, І.М. Стойков, Л.А. Філяніна, І.В. Чубенко, О.Ю. Шостко й інші.

Мета статті – проаналізувати міжнародний досвід кримінально-правової боротьби з організованою злочинністю з метою можливості застосування її результатів і висновків для запобігання організованій злочинності та боротьби з нею в Україні.

Виклад основного матеріалу. Актуальність обраної теми зумовлюється тим, що організована злочинність має схильність порушувати національні кордони, тому всі держави повинні об'єднати свої зусилля в боротьбі із цим негативним правовим явищем. Для вирішення цієї проблеми потрібно поширити соціальний контроль та об'єднати зусилля правоохоронних органів на міждержавному рівні щодо боротьби з організованою злочинністю в рамках дотримання конституційних прав людини. Але треба враховувати той факт, що організована злочинність динамічно розвивається та чутко реагує на зміни в суспільстві [2, с. 3].

Сьогодні експерти ООН виділяють такі види організованої злочинності:

1) мафіозні клани існують за чітким принципом ієрархії. У них установлені суворі правила та норми поведінки, за недотримання яких накладаються суворі покарання. Їх особливістю є велика кількість протиправних вчинків;

2) професіонали об'єднуються в організації для вчинення злочинних дій.

Особливістю діяльності професіоналів є те, що їхні організації не мають постійної розробленої структури, де панує ієрархія. Склад професійної злочинної організації постійно змінюється, професіонали можуть брати участь в інших однотипних злочинних заходах. До них належать злочинні угруповання, які займаються вимаганням, торгівлею і транзитним постачанням наркотичних засобів, контрабандою, викраденням і перепродажем антикваріату, фальшивомонетниками та ін.;

3) організовані групи, які розподіляють між собою контроль за певними територіями й сферами впливу поділяються на організовані злочинні угруповання (далі – ОЗУ) у сфері економіки; ОЗУ у сфері державного керування; ОЗУ в соціальній сфері.

Злочинні угруповання можуть бути професійні та непрофесійні; з використанням посадових можливостей членів організованої злочинної групи й без таких можливостей; ті, що мають і використовують корумповані зв'язки, і ті, що не мають їх узагалі [3, с. 24].

Реалії сьогодення вказують на те, що ОЗУ розширюють сфери своєї злочинної діяльності з давно засвоєних злочинних промислів, таких як наркобізнес, контроль за проституцією, вимагання, викрадення та перепродаж автомобілів, контрабанда, піратство, вони значно урізноманітнюють свою діяльність (шахрайство, азартні ігри) і намагаються створити єдиний кримінальний простір [3, с. 25]. Це можна побачити з таблиці 1.

Діяльність злочинних організацій спрямована на розширення сфер впливу, вони шукають незайнятій сфери, які принесуть їм значні доходи. Це утилізація токсичних відходів (зокрема, у міжнародних водах), торгівля людьми, виробництво дитячої порнографічної продукції. На перший план зараз вийшло фінансове шахрайство, коли підприємство доводять до псевдобанкрутства, щоб потім за мізерні гроші його викупити. Популярним стає силове захоплення бізнесу та проникнення у сферу легального підприємництва (інвестиції в будівництво, ігровий бізнес, сферу розваг). Злочинні організації не обійшли увагою таку сферу, як таємна конкуренція в державних конкурсах за прибутковими проектами, отримання шляхом підкупу державних контрактів на будівництво доріг, забезпечення підприємств імпортом обладнання [4].

У сфері протидії організованій злочинності виділяють два основні підходи – традиційний і нетрадиційний. Традиційний підхід пов'язаний із належним функціонуванням системи кримінальної юстиції, яка охоплює діяльність з розробки:

1) незалежного кримінального законодавства, яке має вирішити проблему щодо відмивання брудних грошей і конфіскації злочинно отриманих коштів;

2) процесуального законодавства щодо співпраці у сфері правової допомоги (наприклад, співробітництва в рамках Євроюсту);

3) засобів і ресурсів, що дають змогу адекватно провадити розслідування по цій категорії справ (спеціалізовані центральні агентства боротьби з небезпечними організованими угрупованнями).

Нетрадиційний підхід передбачає проведення профілактичної діяльності й регуляторної політики передусім на рівні громади – це надання громадянам інформації про кримінальну діяльність злочинних угруповань, які діють на їхній території, інформацію про збитки та ризики, що тягне за собою їхня протизаконна діяльність, упродовження гарячих ліній; постійний моніторинг ситуації в регіоні [5, с. 177].

Ми зосередимо увагу на розгляді традиційного підходу до запобігання організованій злочинності в зарубіжних державах. Для цього ми розглянемо досвід окремих країн: Великобританії, Італії, США, Хорватії, Нідерландів і Польщі. Ці держави обрані нами не випадково: вони мають різні правові системи та рівень розвитку держав у всіх основних сферах життєдіяльності.

У ході аналізу, урахувавши названі аспекти, будемо порівнювати заходи запобігання організованій злочинності в цих країнах.

Нині більшість європейських країн дотримується традиційного підходу в боротьбі з організованою злочинністю за допомогою органів, що входять до системи кримінальної юстиції. Але деякі країни впроваджують адміністративний підхід. Прикладом такого впровадження є Нідерланди, які не застосовують традиційний підхід і не вважають його головним у протидії організованій злочинності. З 90-х років у країні почалося впровадження нової запобіжної моделі, яка доповнювала можливості правоохоронних органів.

Нині в Нідерландах діє закон про стимулювання чесної оцінки урядом, який набув чинності у 2003 р. Цей закон покликаний перевіряти кримінальне минуле заявників на отримання ліцензій, субсидій або тендерів, так захищаючи уряд від ненавмисного надання нових можливостей для вчинення кримінальних правопорушень. Право на перевірку має центральна або місцева адміністрація за допомогою доступу до відповідної інформації. Стаття 3 вищезгаданого закону містить додаткові підстави для відкликання наданих дозволів, якщо місцевий уряд (мерія) має обґрунтовані підстави вважати, що існує серйозна загроза того, що дозвіл буде використано для фінансових переваг уже вчинених злочинів (відмивання грошей), дозвіл буде сприяти вчиненню злочинів, злочини будуть учинені для отримання самого дозволу (хабарі офіційним особам) [6].

Звертає на себе увагу на той факт, що для відкликання ліцензії не потрібне обов'язкове засудження власника за вчинення того чи іншого правопорушення, достатньо просто обґрунтованої підозри щодо його злочинних дій. Крім того, масштаби системи перевірки благонадійності, згідно із законом, обмежені окремими галузями індустрії, які є найбільш уразливими до проникнення в них організованої злочинності. Це готельний і ресторанный бізнес, індустрія надання секс-послуг, промислове й житлове будівництво, переробка сміття, транспорт [7, с. 109].

Отже, можемо зробити проміжний висновок, що боротьба з організованою злочинністю в Нідерландах має превентивний характер і покладена на місцеві виконавчі органи влади. Виокремлюють два підходи до інституціонального забезпечення запобігання організованій злочинності й боротьби з нею: у першому випадку запобігання організованій злочинності здійснюють правоохоронні органи загалом без створення спеціальних органів, покликаних запобігти організованій злочинності [8, с. 145]. Другий варіант є більш практичним для використання іншими країнами в боротьбі з організованою злочинністю. І розглянемо його на прикладах таких країн, як США, Великобританія, Італія, Польща та Хорватія.

Система правоохоронних органів США є надзвичайно складною і поєднує федеральні та місцеві структури. Федеральні правоохоронні відомства США займаються боротьбою з організованою злочинністю, їх на території країни нараховується більше ніж сімдесят. Але серед них можна виділити декілька основних міністерств, на яких покладена основне завдання в боротьбі з організованою злочинністю: 1) ФБР (Федеральне бюро розслідувань); 2) прокуратура; 3) велике журі, яке складається з 23 присяжних і є органом судового розслідування. Результатом розгляду справи Великим журі може бути або її припинення, або направлення до суду з обвинувальним висновком [9, с. 142].

У межах Програми боротьби з організованою злочинністю федеральним урядом США створено об'єднання «Ударні сили», яке знаходиться під керівництвом Міністерства юстиції США. Основною метою «Ударних сил» є виявлення груп організованої злочинності й пошук доказів їхньої злочинної діяльності. Нормативно-правовою базою їхньої діяльності є кримінально-процесуальне законодавство та спеціальні інструкції Міністерства юстиції США [10, с. 84]. Отже, запобігання організованій злочинності в США проводиться на двох рівнях: загальному та спеціальному.

У 2006 р. у Великій Британії була створена Служба з боротьби з найбільш небезпечною організованою злочинністю SOCA (Serious Organised Crime Agency). Пріоритетними напрямками діяльності Служби є проведення профілактичної роботи щодо обізнаності населення про організовану злочинність; розкриття кримінальних справ і збільшення обсягу повернутих коштів, отриманих незаконним шляхом; упровадження новітніх способів боротьби з організованою злочинністю [5, с. 180].

Наприклад, одним із показників ефективності роботи Служби з боротьби з найбільш небезпечною організованою злочинністю був такий: збільшення обсягів вилучених грошей і майна учасників організованих злочин-

них спільнот і збільшення кількості розкритих злочинів. У період із 2007 по 2008 рр. у країні та за кордоном Службою було конфісковано близько 90 т наркотиків класу А.

Отже, у Великій Британії для запобігання організованій злочинності створено Службу з боротьби з організованою злочинністю, предметом її діяльності є лише особливо небезпечна організована злочинність.

Специфікою запобігання організованій злочинності в Італії є те, що вона здійснюється на двох рівнях: на рівні правоохоронних органів і на рівні виконавчих органів, підзвітних парламенту.

Поняття «організована злочинність» в італійському законодавстві відсутнє. Але чинними є законодавчі норми, які визначають різні організаційні форми злочинних об'єднань і злочинну поведінку осіб, діяльність яких пов'язана з кримінальними організаціями. До злочинних організацій мафіозного типу належать Коза Ностра, Ндрарета, Каморра, Сакра Корона Юніта тощо [5, с. 180].

Нині в Італії створені та діють такі органи: спеціальна Генеральна рада з боротьби з організованою злочинністю; окружні управління з боротьби з організованою злочинністю та мафією; Державне управління з боротьби з мафією; слідче управління з боротьби з мафією. Крім того, у складі Генеральної прокуратури Італії створено

Таблиця 1

Характеристика найвідоміших злочинних організацій (за матеріалами ООН)

Назва	Основна діяльність	Характеристика	Міжнародні зв'язки
Кокаїнові картелі	Спеціалізація на виробництві й доставці наркотиків до будь-якої країни світу.	Мають жорстку пірамідальну структуру, сфери впливу поділені географічно.	Штаб-квартири розташовані в Колумбії й Мексиці. Зв'язки з Коза Ностра, Ла Коза Ностра, тріадами, якудза.
Тріади	Наркотики, надання грошових позичок, ігровий бізнес, рекет, внески в сервісний сектор, інвестиції у сферу послуг, відмивання «брудних» грошей, контроль системи підпільної імміграції.	У бізнесі тріад задіяно до 170 тис. осіб. Пірамідальна структура складається із солдатів. Її очолюють бос, його заступник і бос, відповідальний за кадровий добір. Найвідомішими є «Сун І Вон», «14К», «Федерація Ву» (Гонконг), «Банда чотирьох морів» (Тайвань), «Об'єднаний бамбук», «Велике коло» (Тайванська провінція Китаю).	Ведуть активну діяльність в Азії, Європі, США. Основна сфера діяльності – Гонконг, М'янма, Тайвань, Філіппіни і США.
Якудза	Участь у всіх сферах кримінальної діяльності (рекети, шахрайство, наркотогівля, контроль проституції, виробництво порнографії тощо). В Азії спеціалізуються на перевезенні метамфетаміну.	Складається з 60 тисяч постійних членів і 25 тисяч асоційованих співробітників. Вирізняється складною організаційною структурою, яка включає дрібні групи й родини.	Пов'язана з оргзлочинністю США, Колумбії, Німеччини, Китаю, країн СНД.
Коза Ностра (Італія)	Найвідоміша ЗО. Здійснює великомасштабну контрабанду наркотиків, організовує та розробляє нові маршрути доставки, контролює фінансові розрахунки. Координує зусилля дрібних груп, допомагає їм відмивати «брудні» гроші. Використовує вимагання, шахрайство з кредитами й контрактами на громадські роботи.	Має вертикальну структуру й налічує близько 5 тисяч членів.	Базується на о. Сицилія, має свої філії на всіх континентах. Підтримує зв'язок з кокаїновими картелями, Ла Коза Ностра й угрупованнями з країн СНД.
Ла Коза Ностра (США)	Сфера діяльності – наркобізнес, незаконний ігровий бізнес, контрабанда зброї, вимагання, контроль проституції, вплив на профспілки.	Складається з 3 тисяч солдатів і 25 сімейств, із яких 5, що базуються в Нью-Йорку, є найвпливовішими.	Пов'язана з наркокартелями й Коза Ностра, а також із мафією країн СНД.
Мафіозні угруповання, східний блок	Наркобізнес, торгівля зброєю та ядерними матеріалами, контрабанда людей і товарів.	Пов'язані з оргзлочинністю США та кокаїновими картелями.	Пов'язані з ОЗ США та кокаїновими картелями.

оперативно-слідче управління з боротьби з організованою злочинністю та мафією [11].

Отже, як ми бачимо з наведеного переліку, в Італії створено досить багато органів та організацій, основним завданням яких є боротьба з організованою злочинністю.

Специфікою Італії є те, що з метою посилення боротьби з організованою злочинністю в країні діє так зване «надзвичайне законодавство». До нього відносяться такі ключові нормативні акти: Закон «Про превентивні заходи щодо осіб, небезпечних для безпеки і суспільної моралі» від 2 грудня 1956 р. № 1423, Закон «Про заходи проти мафії» від 31 травня 1965 р. № 575, Закон «Про заходи майнового припинення. Заснування парламентської комісії із боротьби з мафією» від 13 вересня 1982 р. № 646 (Закон Роньйоні – Ла Торре), Закон «Приписи у сфері управління арештованим і конфіскованим майном» від 7 березня 1996 р. № 109 [12, с. 86].

Крім названих законів, у 2006 р. прийнято ще один Закон «Створення Парламентської комісії з розслідування феномена організованої злочинності мафіозного типу і схожих злочинних формувань» № 277 [13].

Італія є країною, яка приймає найбільшу кількість нормативно-правових актів, які спрямовані на боротьбу з організованою злочинністю. Свідчення цього є такий факт: за період із 1982 по 1992 рр. в Італії прийнято 114 законів, які спрямовані на протидію організованій злочинності [14, с. 102].

Таким чином, усі названі вище державні органи становлять єдину національну систему протидії організованій злочинності в Італії. Кожні шість місяців міністр внутрішніх справ звітує перед парламентом про проведenu роботу та щорічно доповідає про вирішення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю [10, с. 83].

Наступна країна, яка має свою програму боротьби з організованою злочинністю, – це Хорватія. Основним органом є Управління з боротьби з корупцією й організованою злочинністю, яке діє в структурі Державної прокуратури. Начальник Управління водночас займає посаду заступника Генерального прокурора та призначається ним на посаду терміном на чотири роки. Це призначення погоджується з Міністром юстиції та Радою державних прокурорів. Управління здійснює керівництво й нагляд за розслідуванням злочинів, пов'язаних із корупцією й організованою злочинністю, і підтримання обвинувачення. Саме Управління немає право проводити розслідування правопо-

рушень, а лише здійснює нагляд і керівництво офіцерами поліції, які працюють у Департаменті поліції з боротьби з економічними злочинами і корупцією [15, с. 10].

Таким чином, Управління з боротьби з корупцією й організованою злочинністю створене лише на рівні прокуратури, яка в цьому випадку є лише наглядовою інстанцією.

Основним органом Польщі, діяльність якого спрямована на боротьбу з організованою злочинністю, є Центральне бюро розслідування. Цей орган має свої підрозділи в кожному регіоні країни, його діяльність не залежить від місцевої поліції. Основними напрямками роботи Центрального бюро розслідування є:

1) боротьби з організованою злочинністю та кримінальними діяннями, які сприяють її процвітанню (торгівля зброєю, вибуховими пристроями, вимагання тощо);

2) розкриття кримінальних правопорушень, які пов'язані з незаконним обігом наркотиків (виробництвом, контрабандою, торгівлею);

3) розкриття економічних кримінальних правопорушень (відмивання брудних грошей, шахрайство, рейдерство, корупція) [16, с. 181].

Таким чином, у Польщі поряд із поліцією існує й інше відомство із запобігання організованій злочинності й боротьби з нею.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, з'ясували, що у сфері протидії організованій злочинності в зарубіжних країнах існує два основні підходи – традиційний і нетрадиційний. Традиційний передбачає функціонування системи кримінальної юстиції в державі, а нетрадиційний охоплює превентивну діяльність. Проведений аналіз показав, що більшість країн використовує традиційний підхід.

Проаналізувавши досвід зарубіжних країн у боротьбі з організованою злочинністю, дійшли висновку, що найуспішнішою країною в окресленій сфері є Італія. У цій країні для протидії організованій злочинності створено надзвичайне законодавство, норми якого є доволі жорсткими стосовно боротьби з мафіозними організаціями. Також на державному рівні створена єдина система кримінально-правових, кримінально-процесуальних, адміністративних засобів у сфері протидії організованій злочинності й високий рівень координації між органами кримінальної юстиції та судовою гілкою влади.

На нашу думку, успішний досвід зарубіжних країн можна застосовувати й Україні в боротьбі з організованою злочинністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філяніна Л.А. Міжнародне співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 417–425.
2. Грохольський В.Л. Управління діяльністю спеціальних підрозділів МВС України по боротьбі з організованою злочинністю: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2004. 425 с.
3. Афанасенко С.І., Стойков І.М. Види та класифікація організованої злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 22–26.
4. Бова А. Організована злочинність у вимірі глобалізації. URL: <http://politik.org.ua/vid/> (дата звернення: 03.06.2021).
5. Шостко О.Ю. Аналіз ефективної діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах. *Проблеми законності*. 2009. № 1. С. 176–185.
6. Закон про стимулювання чесної оцінки урядом. Основные законы в области ИС (приняты законодательной властью). URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/profile.jsp?code=NL> (дата звернення: 05.06.2021).
7. Шостко О.Ю. Адміністративний підхід як один із напрямів запобігання організованій злочинності у Нідерландах. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук. практ. журн. Київ, 2008. Вип. 18. С. 108–118.
8. Міняйло Н.Є. Зарубіжний досвід запобігання організованій злочинності. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 660: Правознавство. С. 144–149.
9. Верченко Л.С. Система та компетенція правоохоронних органів США, які протидіють організованій злочинності. *Право і суспільство*. 2009. № 5. С. 141–147.
10. Чубенко І. Зарубіжний досвід боротьби з корупцією в органах виконавчої влади. *Вісник державної служби України*. 2003. № 1. С. 81–87.
11. Бусол О.Ю. Міжнародний досвід побудови та функціонування спеціалізованих органів з протидії високопосадовій злочинності (в контексті незалежності Державного бюро розслідувань в Україні). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_22_1 (дата звернення: 03.06.2021).
12. Лунеев В.В. Опыт борьбы с организованной и коррупционной преступностью в Италии. *Организованная преступность, терроризм и коррупция*: криминол. ежекв. альм. Москва, 2003. Вып. 1. С. 86–87.
13. Istituzione di una Commissione parlamentare di inchiesta sul fenomeno della criminalità organizzata mafiosa o similare: legge 27 ottobre 2006, n. 277: pubblicata nella Gazzetta Ufficiale n. 261 del 9 novembre 2006. *Parlamento Italiano*. URL: <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/062771.htm> (дата звернення: 08.06.2021).
14. Законы Италии о борьбе с мафией. *Организованная преступность, терроризм и коррупция*: криминол. ежекв. альм. Москва, 2003. Вып. 1. С. 102–103.
15. Романюк Б.В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. Вип. 22. С. 3–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_22_1 (дата звернення: 10.06.2021).
16. Литвинчук О.І. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 321 с.